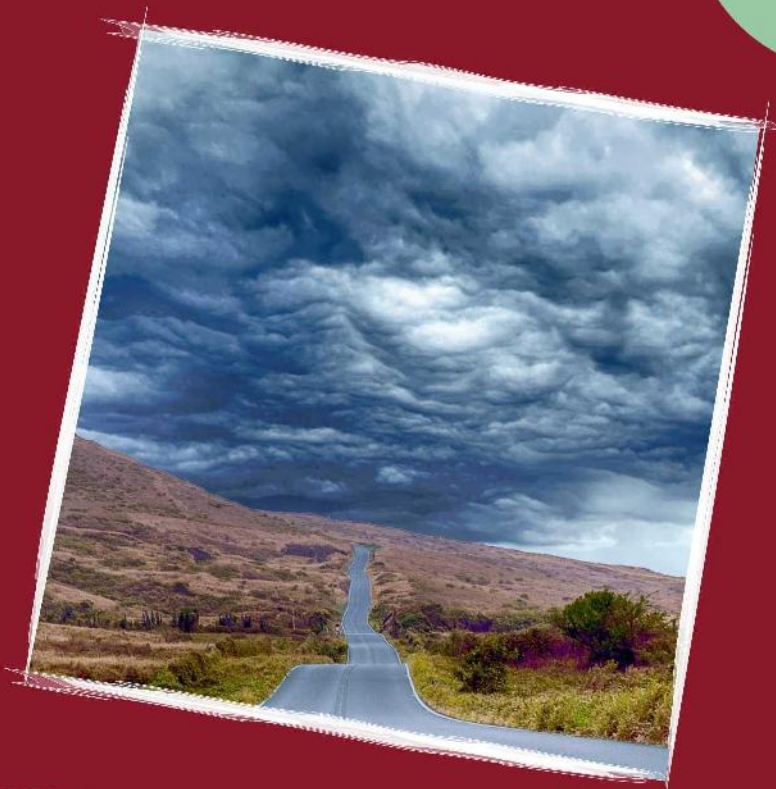

Ecaterina CROITOR

ETICA RESPONSABILITĂȚII
— *în* —
SOCIETATEA BAZATĂ PE
CUNOAȘTERE

COLECȚIA
DEZVOLTĂRE
SOCIALĂ

LUMEN
în elita editurilor românești

Ecaterina CROITOR

**ETICA RESPONSABILITĂȚII ÎN
SOCIETATEA BAZATĂ PE
CUNOAȘTERE**

**LUMEN
2017**

ETICA RESPONSABILITĂȚII ÎN SOCIETATEA BAZATĂ PE
CUNOAȘTERE
Ecaterina CROITOR

Copyright Editura Lumen, 2017
Iași, Tepeș Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT
Referent: Prof. Univ. Dr. Hab. Ștefan-Antonio SANDU

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CROITOR, ECATERINA

Etica responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere / Ecaterina

Croitor. - Iași : Lumen, 2017

ISBN 978-973-166-497-2

821.135.1

Ecaterina CROITOR

**ETICA RESPONSABILITĂȚII ÎN
SOCIETATEA BAZATĂ PE
CUNOAȘTERE**

**LUMEN
2017**

**Pagin 1 sat
goal inten ionat**

Cuprins

Prefață	7
Introducere	11
Partea I. Ontogeneza responsabilității.....	21
Cap.1. De la responsabilitatea individuală la individul responsabil	21
1.1 Legitimarea responsabilității în contextul aplicării asupra viitorului	21
1.2 Relația intenție - acțiune din perspectiva responsabilității	26
Cap.2. Responsabilitate și alteritate	41
2.1. Responsabilitatea față de Celălalt	50
2.2. Despre responsabilitate la genul feminin	59
2.3. Etica griji	63
Cap.3. Postmodernitatea și sfârșitul datoriei	69
3.1 Elemente constitutive ale eticii postmoderne.....	69
3.2 Etica discursului și acțiunea comunicativă.....	82
3.3. Comunitatea morală și eticile comunitariene.....	92
Partea a II-a Paradigme ale eticii responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere	95
Cap 4. Societatea cunoașterii: De la șocul viitorului la seismele celui de-al treilea val.....	95
4.1 Cunoaștere – provocări tehnologice – responsabilitate	95
4.2. Responsabilitatea morală în organizația bazată pe cunoaștere	120
Cap.5. Conceptul de responsabilitate în eticile aplicate	135
5.1 Codurile de etică- modalitate de instrumentare a responsabilității.....	135
5.2.Responsabilitatea față de propria persoană din perspectivă bioetică.....	138
5.3 Responsabilitatea în contextul dezvoltării tehnologiilor medicale și a bio-tehnologiilor.....	148
5.4. O perspectivă creștină asupra responsabilității bioetice.....	163
5.5. Mediul și provocările etice. Eco-responsabilitatea sau principiul responsabilității morale pentru consecințele acțiunii umane	168

Cap.6. Către o etică a responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere	173
6.1. Singularitate tehnologică, transumanism și responsabilitate	174
6.2 Acțiunea comunicativă și etica responsabilității colective. Particularități etice ale societății bazate pe cunoaștere.....	182
6.3 Spre o etică a responsabilității colective în societatea bazată pe cunoaștere	191
6.4 Perspectivă structural-fenomenologică asupra responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere.....	194
Rezumat	199
Bibliografie	205

Prefață

O caracteristică de necontestat a gândirii etice a începutului de mileniu III, apărută ca o preocupare constantă a celei de a doua jumătăți a secolului XX, este deplasarea accentuată a discursului moral dinspre interogațiile clasice asupra virtuții sau a datoriei către problematica responsabilității. În mod paradoxal însă, multitudinea abordărilor și interpretărilor cu privire la responsabilitate, cu corelatul său mai înalt-responsabilitate morală- nu a avut darul de a fixa mai precis conceptul, ci de a-i complica sensul. De aici rezultă o anumită ambiguitate în utilizarea ideii de responsabilitate care ridică întrebări asupra căruia demersul filosofic contemporan merită să reflecteze: Este o virtute? Este o datorie? Este o structură originală și originară a conștiinței morale? Desemnează o asumare doar a propriilor acte? Ești responsabil și de actele celorlalți? Se poate aplica și intențiilor (neobiectivate)? Se aplică și viitorului, dat fiind că actele n-au fost săvârșite? Poate fi un principiu întemeietor al unei noi etici în concordanță cu provocările societății în care trăim/spre care ne îndreptăm?

Întrebările trezesc sensuri și deschid direcții de cercetare care solicită nu un răspuns ci *răspunsuri*; nu așteaptă o singură soluție, indică doar, ca pentru situații complexe, nu pot exista decât soluții complexe.

Proiectul teoretic asumat în lucrare răspunde preocupărilor de a vedea dacă și în ce măsură este posibilă o etică a responsabilității care să vină în acord cu specificul societății bazate pe cunoaștere, cu perspectivele afirmării condiției umane în contextul sfidărilor cu care se confruntă umanitatea prezentă și viitoare, într-o eră excesiv de tehnologizată și de agresivă în raport cu noile tendințe de realizare a condiției umane.

Pornind de la constatarea că lumea contemporană este tot mai puțin dispusă să se sprijine în judecățile morale pe imperativul categoric al datoriei pure sau pe austeră valoare a virtuții și mai înclinată să-și apropie o perspectivă etică raportată la situații concrete, demersul teoretic întreprins își propune identificarea unor noi paradigme ale responsabilității, ca răspuns la problemele specifice societății contemporane. Pe cale de consecință, discursul etic nu mai rămâne cantonat la un nivel excesiv de teoretizant, ci devine interesat în egală măsură de praxis, ca și de logos. Înțelegerea fenomenologică a ontogenezei responsabilității în strânsă legătură cu devenirea conștiinței,

reprezintă o realizare remarcabilă a demersului teoretic întreprins în lucrare, în egală măsură și original: cum nu există decât o singură conștiință care trece, treptat, de la nivelul de conștiință de lume exterioară sieși, la cel de conștiință de sine și, apoi, la nivelul cel mai înalt care definește conștiința morală - conștiință de Altul- tot astfel, pe nivele diferite, de complexitate, răspunderea devine responsabilitate pentru a se desăvârși ca responsabilitate morală.

Regăsim aici, desigur interpretările hegeliene din *Fenomenologia spiritului* ca și argumentele levinasiene din *Altfel de a fi sau dincolo de esență*, dar meritul autoarei este de a fi identificat drumul devenirii conștiinței morale în strânsă legătură cu capacitatea de a-și asuma răspunderi și responsabilități sporite: în contextul aplicării asupra viitorului, în relația intenție-acțiune, față de Celălalt, față de comunitate, ca grijă la nivel individual/colectiv - această din urmă ipostază, oferindu-ne o mai mult decât interesantă discuție „despre responsabilitate la genul feminin”.

Des pronunțat, din ce în ce mai mult valorizat, conceptul de responsabilitate reclamă clarificări noi, mai cu seamă sub aspectul dimensiunii sale morale în noul model societal și civilizațional al vremurilor noastre: societatea bazată pe cunoaștere. Că responsabilitatea trebuie să devină “cheia de boltă a întregului edificiu moral”- cum aprecia Kant- este o afirmație ce trebuie încă demonstrată, în plan teoretic, și explicată, la nivelul acțiunii morale. Este ceea ce ambiționează să realizeze autoarea în a doua parte a lucrării, pe de o parte demonstrând inserția responsabilității în orice discurs moral al timpului nostru, pe de altă parte, formulând mai bine responsabilitățile acolo unde suntem, unde acționăm, depășind utilizările confuze care le fac obscure, prin sintetizări cu valoare paradigmatică.

Este remarcabilă definirea și surprinderea caracteristicilor esențiale ale societății bazate pe cunoaștere, ca și poziționarea acesteia în raport cu “valorile schimbărilor în civilizația umană”, după modelul propus de Alvin Toffler. Îndreptățit, - și în urma propriilor analize cu pronunțat caracter de originalitate- autoarea constată o surprinzătoare suprapunere a modelului tofflerian cu teoria critică pe care Jurgen Habermas o realizează cu privire la tipurile de activități umane și rolul acestora în definirea modalităților de organizare socială.

Exprimându-și preferința pentru *conștiința care acționează* față de *conștiința care judecă*- în cel mai pur spirit hegelian- ca și pentru modalitățile în care aceasta își asumă responsabilități concrete în situații concrete, autoarea acordă o atenție deosebită înțelegerii conceptului de

responsabilitate în eticile aplicate: codurile de etică; modalități de operaționalizare/instrumentare a responsabilității; responsabilitatea față de propria persoană din perspectivă bioetică; responsabilitatea în contextul dezvoltării tehnologiilor medicale și a bio-tehnologiilor; eco-responsabilitatea, propunându-ne și o perspectivă creștină, rezultată din interogațiile proprii asupra responsabilității bioetice.

Relaționarea acțiunii comunicative cu etica responsabilității colective, exprimă un interesant și sustenabil, după părerea noastră-punct de vedere conform căruia drumul de la responsabilitatea individuală la necesitatea unei responsabilități colective ar putea deveni posibil prin *instituționalizarea responsabilității morale*. Știut fiind că din punct de vedere moral instanța de judecată supremă este opinia publică se pune întrebarea: Dacă și cum ar fi posibilă instituționalizarea acesteia? Întrebare ce poate primi răspunsuri realiste, care să scoată problematica în discuție din sfera utopiei. Este o direcție de cercetare ce merită a fi continuată și aprofundată dacă ne gândim la posibilitățile instituționalizate ale diferitelor organizații, cunoscute sub numele generic de “societate civilă” de a exprima opțiuni și preferințe valorice ale opiniei publice.

Remarc, de asemeni, analizele paradigmelor responsabilității morale în societatea bazată pe cunoaștere într-o triplă ipostază: ca realitate, ca dezirabilitate și, nu în ultimul rând ca posibilitate, ceea ce justifică efortul teoretic de legitimare a responsabilității în acord cu provocările/sfidările societății noastre: o responsabilitate circumscrisă ființei dar și totală, pentru întreaga umanitate prezentă și viitoare, desigur, în interiorul propriilor noastre limite.

Echilibrul analizelor, grija pentru clarificări conceptuale în funcție de contextele explicative și de specificitatea domeniilor investigate sunt, de asemeni, de trecut în contul reușitelor acestei lucrări care se anunță ca o lectură profitabilă pentru publicul avizat și mai puțin avizat, interesat de provocările morale ale societății contemporane.

Sorin-Tudor MAXIM

Pagin 1 sat goal inten ionat

Introducere

Problematica responsabilității reprezintă o provocare pentru gândirea critică și pentru teoria acțiunii sociale contemporane. Este în același timp, un domeniu de neocolit și privilegiat al reflexiei morale sistematice a zilelor noastre: *de neocolit*, pentru că este greu de crezut că problemele grave cu care se confruntă societatea omenească ajunsă în era sa tehnologică de vârf, pot fi rezolvate fără apelul la responsabilitate; *privilegiat*- pentru că tot mai mulți specialiști din domenii dintre cele mai variate: ingineri, juriști, educatori, oameni de știință, medici, oameni de afaceri, etc. invocă responsabilitatea individuală și/sau colectivă ca unică soluție la sfidările timpului nostru.

În etică, ceea ce se caută, „după virtute”¹ și după „amurgul datoriei”² este un nou principiu central cu vocație de universalitate care să întemeieze o etică în concordanță cu realitățile societății actuale.

¹ În *Tratat de morală. După virtute* (Mac Intyre, Ed. Humanitas, București, 1998, trad. Rom. Catrinel Pleșu) autorul susține originile străvechi ale crizei morale; pentru depășirea confuziei morale consideră că sunt necesare norme și repere care au ca fundament conceptul de virtute;

În etică...

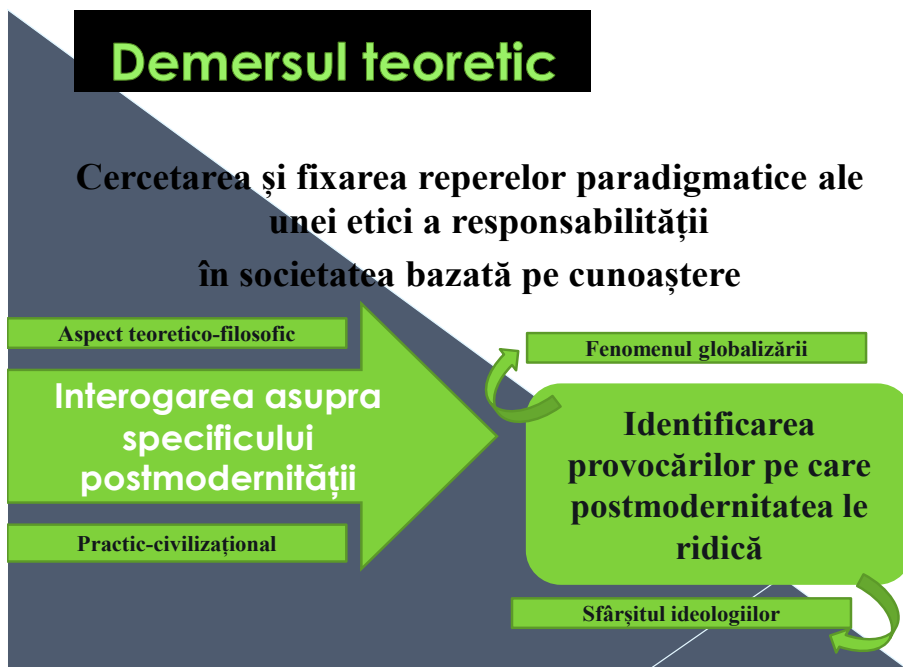
- **După virtute** (pentru depășirea confuziei morale sunt necesare norme și repere care au ca fundament conceptul de virtute - Mac Intyre – *Tratat de morală. După virtute*)
- **După “amurgul datoriei”**

**Un nou principiu central cu
vocație de universalitate care să
întemeieze o etică în concordanță
cu realitățile societății actuale**

Urmând sugestiile lui Jonas, care identifica aceste căutări cu o etică a responsabilității și în egală măsură, analizele lui Habermas despre necesitatea unei etici a comunicării transparente, demersul nostru teoretic vizează cercetarea și fixarea reperelor paradigmatică ale unei etici a responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere.

Interogația asupra specificului postmodernității, atât sub aspect teoretico-filosofic, cât și practic - civilizațional, urmărește: identificarea provocărilor pe care postmodernitatea le ridică, pe de o parte, fenomenul globalizării, iar pe de altă parte, cel al sfârșitului ideologiilor.

² Avem în atenție cunoscuta sintagmă lansată de Gilles Lipovetsky în volumul cu același titlu (*Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*) prin care sintetiza una din trăsăturile semnificative ale postmodernității.

Algoritmul cercetării este reflecția asupra semnificațiilor etice generate de avansul științific fără precedent³, clarificarea paradigmei discursive specifice postmodernității – aceea a deconstrucției – urmărindu-se aplicarea acesteia asupra marilor narațiuni etico-filosofice și nu în ultimul rând, analiza unui set de construcții etice specifice postmodernității, și în particular a prelungirii acestora asupra modului de constituire a unei etici a responsabilității.

³ Reflecție care permite unor gânditori să considere că societatea postmodernă și cea bazată pe cunoaștere sunt părți componente ale aceleiași paradigme culturale contemporane,

Algoritmul cercetării

- **Reflecția asupra semnificațiilor etice generate de avansul științific fără precedent**
- **Clarificarea paradigmei discursive specifice postmodernității**
- **Analiza unui set de construcții etice specifice postmodernității**

În particular

➔ **prelungirea acestora asupra modului de constituire a unei etici a responsabilității**

Reperetele cercetării sunt: responsabilitatea față de *Celălalt* și modul în care aceasta restructurează gândirea etică actuală pentru că toate sensurile date responsabilității au în comun raportarea la alteritate, ca punct central al noii construcții morale, pentru că exprimă tot atâtea modalități de “operaționalizare” a obiectivelor responsabilității în societatea contemporană. Eforturile sunt canalizate și spre includerea formelor de exprimare etică, ce sunt cuprinse în ceea ce numim în mod obișnuit etici aplicate. Pe cale de consecință, discursul etic nu mai rămâne cantonat la un nivel excesiv de teoretizant, ci devine interesat în egală măsură de praxis, ca și de logos. Problematicile maternității medical-asistate, eutanasiei, eco-eticii și tehnoceticii reprezintă în lucrarea de față tot atâtea „mărturii” ale transformărilor de sens pe care responsabilitatea le primește în această societate bazată pe cunoaștere. Analiza acestora, cere ulterior explicarea diferențierii dintre responsabilitatea feminină și cea masculină, diferență evidențiată prin etica grijii, ca formă particulară de etică a responsabilității⁴.

⁴ Perspectiva feminină se edifică prin grija văzută ca o subiectivare a responsabilității, exprimarea grijii ca îngrijire personalizând și interiorizând responsabilitatea, în vreme ce perspectiva masculină se bazează pe ideea de egalitate în sensul de corectitudine și echitate. Astfel, diferența în abordarea responsabilității e în final o etică a drepturilor, ca

Reperele cercetării

- Responsabilitatea față de *Celălalt* și modul în care acesta restructurează gândirea etică actuală

Scopul lucrării este cercetarea modului în care este posibilă o etică a responsabilității, care să vină în acord cu specificul societății bazate pe cunoaștere, identificând provocările pe care această paradigmă culturală le propune rațiunii teoretice. Prin cercetarea efectuată, se caută răspunsul la întrebarea: *Poate fi considerată societatea bazată pe cunoaștere un model teoretic viabil, care să dețină particularitățile societale și civilizaționale ale vremii noastre?* și dacă da, *În ce măsură este necesară o nouă abordare în concordanță cu noile realități cu care se confruntă conștiința morală la nivelul individual și/sau colectiv?*

ipostază a "eticii masculine" bazată pe principiul egalității și înțelegerea corectitudinii, în timp ce etica grijii, privită ca etica feministă este o etică a grijii, bazată pe recunoașterea și acceptarea diferențelor, pe înțelegere și compasiune.

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe
www.editorialumen.ro
www.lumenpublishing.com
sau din librăriile noastre partenere.

O caracteristică de necontestat a gândirii etice a începutului de mileniu III, apărută ca o preocupare constantă a celei de a doua jumătăți a secolului XX, este deplasarea accentuată a discursului moral dinspre interogațiile clasice asupra virtuții sau a datoriei către problematica responsabilității. În mod paradoxal însă, multitudinea abordărilor și interpretărilor cu privire la responsabilitate, cu corelatul său mai înalt- responsabilitate morală- nu a avut darul de a fixa mai precis conceptul, ci de a-i complica sensul. De aici rezultă o anumită ambiguitate în utilizarea ideii de responsabilitate care ridică întrebări asupra căruia demersul filosofic contemporan merită să reflecteze: Este o virtute? Este o datorie? Este o structură originală și originară a conștiinței morale? Desemnează o asumare doar a propriilor acte? Ești responsabil și de actele celorlalți? Se poate aplica și intențiilor (neobiectivate)? Se aplică și viitorului, dat fiind că actele n-au fost săvârșite? Poate fi un principiu întemeietor al unei noi etici în concordanță cu provocările societății în care trăim/spre care ne îndreptăm?

Sorin Tudor MAXIM

LUMEN
în elita editurilor românești